

бъ
РО РАЗКАЗ НА МАЙКА МИ ИРИНА ДУКЕНА.

бръх

За това, че родилните мъки били ~~върхът~~ на болката, която нашето тяло може да понесе без да се разстрои разсъдъкът ни, за това - казвам - бях слушала немалко. При все, че не е прието благородните ~~женни~~ да споменават какво да е за тялото си, ~~бидейки~~ в чисто женска среда, ~~зато~~ споменаваха и още как. Само избягваха да приказват за ~~родилни~~ болки и смърт при раждане ~~(пред девиците)~~, но мене никой не вземаше за недорасла от най-ранните ми години. Първа дъщеря на *Андроник* Дука, предназначена бях от детство още за залог в политическите ходове на ~~бъща~~ ми; с оглед на тях аз трябваше да знам много, и много, по възможност всичко. А също *подготвена* да бъда ~~готова~~ за всичко. Там бе коренът на сполуките, но и на ~~зле~~ *честие*-~~то~~ ми. От малка познах по слух и по книга редица преживявания, през които щях да премина след деветилетие-две. Или през които изобщо не преминах *такъ* се случи. ~~Бъщественото~~ в моето възпитание беше, че то ме подготви и за тях, за ония голям брой ~~възможности~~, ~~несъзднати~~. Да възпиташ ~~ако~~ следва момиче от висок род ~~по нас~~ се смяташе *за* трудно, но добре възнаградено изкуство. Него упражняваха не единствено майките на женски чада; то бе дълг на жените от определен кръг, от роднини до бегли ~~и появили се~~ майчини приятелки, дори *за* неприятелките. В дълга им *спокойка* ~~на-
личищес~~ обединяваше ~~невидим~~ неуговорена, а крайно здрава връска, която *при-
личаше на* съзаклятие. Не точно съзаклятие, ~~понеже~~ *мъжете-ъзаклятници*, *Манду, господините, засловорници* по правило ще се намери и предател. *Всред* жените от висшия константинополски *слог* предателство нямаше, макар някои от тях, повечето, струва ми се, *да* изпитваха ненавист спрямо други, а може би *спримо бешки* и *другите останали*.

Така от моминство узнах що за неистови болки ме чакат при раждане, *подозирах* ала не ~~бях~~ чула, че ще бъдат и унизителни, за това ~~разсъдъкът~~ ми не ~~бях~~ *предчувствала*. До онзи час - дъщеря на *един* от най-видни *родове*, *валена*, *ласканая*, *нагнетена*, обречена да властвува, а вече и властвуща, - аз не бях се срещала с унижението, по-неприемливо за ума ми от всякакви болки.

През есента на 1083 година негово величие ~~василевът~~, мой съпруг, продължаваше да бъде в поход ~~на война~~ срещу Роберт Гвискар из западните теми ~~на автократорията.~~

Затуй, че в "Алексиада" обширен летопис за управлението на мой съпруг ~~басилеса, мой съпруг~~ са описани ~~подробно~~ неговите походи и бойни заслуги, ще си позволя да бъда кратка, що се отнася до тях:

От век насам - след ~~убийството~~ на Василий Българоубиеца държавата ни бе вървала от ~~зле~~ към ~~зле~~. Войските й проредяваха, защото съкровището бе дотам оправняло, че дори ~~замръквала~~ отключени ~~вратите~~ му - какъв срам! Ако ~~поредният~~ ~~басилес~~ (сега те се сменяха твърде често) все пак смогнеше да пособре ~~войници~~ бойци, всред тях присъстваха толкова цветове и езици, колкото навярно по библейско време при строежа на Вавилонската кула. През моята младост освен вече обичайните ~~жаждящи~~ италиански, сирийски, франкски, български, арменски, сръбски ~~и~~, турски наемници ~~се появиха~~ ~~и~~ ~~английски~~. А бог е свидетел как и колко се бие наемникът. За ~~властта~~ над тъжно орязаните ни земи пък се състезаваха изтъкнати или посредствени пълководци, разбогатели извънстолични земевладелци, константинополски патриции и дори придворните евнуси. Помръкна ромейската слава, западна автократорията, нахрабряха враговете й.

Върховната власт

Когато Алекси Комнин зае (и по-скоро завоюва) ~~престола~~, селджуките турци бяха разширили за наша сметка владенията си в Анатolia ~~до Ни-~~ ~~а надеждите~~ ~~ни разорихаха~~ ~~като~~ ~~фрега~~ ~~на~~ ~~Босфора~~. ~~къ~~, на два дни път от столицата сиреч, ~~Не~~ по-слаба напаст за нас бяха норманите, ~~уседнали~~ на Сицилия и в Южна Италия; ~~те~~ ~~ни~~ ~~лишиха~~ окончательно ~~властта~~ над ония изконно ромейски предели. Не стига, ами - възползуващи се от вече очебийната наша бойна ~~невъзможност~~ - Роберт Гвискар ~~в Испания~~. ~~Съвсем~~ ~~нестойко~~ ~~бъ~~ ~~и~~ ~~на~~ север, дивите ~~племена~~ и току преминаваха Истрия, подготваха да ~~плех~~ и ~~гърна~~ към ~~край~~ ~~на~~ ~~България~~. Насреща им излезаха ~~Българите~~, кои се биха и с тях, ~~против~~ ~~на~~ ~~нас~~.

През ~~мягкожижните~~ моето ранно моминство, наплашена от все лоши вести и тъмни слухове, често си мислех, че позорният провал

"...Анна Комнина напомняше външно своя баща, Алекси Първи. Тя бе нито висока, нито ниска, много мургава, с хубави, големи, игриви очи, искрящи и живи.

По характер Анна беше изключително будна. Тя съзнаваше и се гордееше със своето духовно превъзходство; нейната образованост будеше удивление. Анна бе изучила всичко, достъпно за нейното време: риторика и филология, история и философия, география и митология, медицина, теология и канонично право, както и историята на Византия. Тя познаваше древните паметници на словесността.

Анна Комнина изучи още повече: да решава умело военни въпроси, когато необходимостта я призове. Тя беше не просто образована, но и мъдра жена, "по-възвишена от Теано - както свидетелствува Константин Манаси, - от жената на Питагор и от богатата маронитска философка Хепархия. В своите произведения ~~А~~ бе по-блъскава от Александрийската Хепатия - по прелест на стила ~~А~~ не отстъпваше на мъдрата алхимичка Клеопатра." Според Йоан Зонара "тя не по-слабо от мъжа си, а дори много повече от него обичаше да пише в елегантния атически слог. Чрез силата и способността на своя ум, чрез възвишеността на гения си и желанието да развива своите таланти, чрез любовта си към книгите и задълбочените полемики с мъдреците от нейното време тя решаваше и най-трудните проблеми."

Враждебно настроеният спрямо нея историк на брат Йоан Втори - Никита Хониат - смята, че "Анна се развлечаше с философията и с всички науки" но не й отрича нейните енциклопедични познания.

жени съвременник,
По думите на хереския митрополит Георги Торник, Анна Комнина "бе жена по-мъдра от мъжете в словото си, по-мъжествена в делата си, по-разумна в мислите си, по-твърда в изпитанията. Навсякъде и във всичко тя ги превъзхождаше..На думи и на дела..."

(Константинос Варзос. Византийски документи и изследвания.)

През есента на 1083 година негово величие ~~василевът~~ мой съпругъ ~~и сина на Болунд~~
 продължаваше да бъде в поход срещу Роберт Гвискар из западните теми
~~на империята~~

Затуй, че в "Алексиада" обширен летопис за управлението на ~~моя съпруга~~
~~басилеса, мой съпруг~~ са описани ~~подробно~~ неговите походи и бойни заслуги, ще си позволя
 да бъда кратка, що се отнася до тях:

От век насам - след ~~империята~~ ~~на~~ Василий Българоубиеца ~~държавата~~ ни
 бе вървяла от ~~зле~~ ~~зле~~. Войските й проредяваха, защото съкровището
 бе дотам опразняло, че дори ~~замръквали~~ ~~отключени~~ вратите му - какъв срам!
 Ако ~~поредният~~ ~~басилес~~ (сега те се сменяха твърде често) все пак смогнеше
 да посбере ~~войска~~ бойци, всред тях присъстваха толкова цветове и езици,
 колкото навярно по библейско време при строежа на Вавилонската кула. През
 моята младост освен вече обичайните ~~ижажки~~ италиански, сирийски, франкски,
 български, арменски, сръбски, ~~и~~, турски наемници ~~се появили~~ ~~и~~ англий-
 ски. А бог е свидетел как и колко се бие наемникът. За ~~властта~~ над тъжно
 орязаните ни земи пък се състезаваха изтъкнати или посредствени пълковод-
 ци, разбогатели извън столични земевладелци, константинополски патриции и
 дори придворните евнуси. Помръкна ромейската слава, западна автократори-
 ята, нахрабряха враговете й.

Върховната власт

Когато Алекси Комин зае (и по-скоро завоюва) ~~престола~~, селджуките
 турци бяха разширили за наша сметка владенията си в Анатolia ~~и до Никополис~~
~~и чадезите им разориха града на босфора.~~
 коя, на два дни път от столицата сиреч ~~Не по-слаба напаст за нас бяха~~
 норманите, ~~и~~ седнали на Сицилия и в Южна Италия; ~~те~~ ~~и~~ ~~лишиха~~ окончателно
~~властта над~~ ония изконно ромейски предели. Не стига, ами - възполбу-
 вайки се от вечно очебийната наша бойна ~~невъзможност~~ - Роберт Гвискар
~~в Испания~~ ~~Овсиг несъмъжко бе и на~~
 се прехвърли от сам морето, ~~и~~ ~~всиг~~ ~~несъмъжко~~ ~~беше и на~~
 север, ~~дивите племена~~ ~~и~~ ~~таку преминаваха~~
 Истрия, подготваха да ~~тих~~ ~~и~~ ~~геноад~~ ~~къ-~~
~~теглиха~~ ~~Българите~~. ~~Насреща им излез-~~
~~заха~~ ~~Българите~~, но ~~се~~ ~~диха~~ ~~и с тях,~~
~~и~~ ~~нас.~~

През ~~ижажки и жажди~~ моето ранно моминство, наплашена от
 все лоши вести и ~~тъмни~~ слухове, често си мислех, че позорният провал
 на походите ни, че стягането на вражия обръч около Константинопол са
 божие наказание за великия грех на Българоубиеца, заповядал да бъдат

пред смъртните, но дължи отговор пред бога - никак греховно е да се кичи че ~~е славата на~~ ^{на мято} убиец. На единоверци. Виж, ако би било дума за агари - може.

По същото онова време съм разсъждавала със ~~живи~~ зеления си ум и над друго: как е възможно ^{чрез} да се стремят към досещ разклатения престол на Константина ^{тъй много мъже?} Вярно, че по нас рядко е бил спазван законният ^{ен} ред в престолонаследието, че по-често ~~е~~ нахлува ^{диадема} върху ръбатата си ~~живи~~ глава ~~и~~ от никой дързък и чевръст военачалник, но то е било през славни за автократорията години, тогава си е заслужавало да бъдеш неин василевс. А сега - за какво? За да те запомни историята със срамни провали или поне с неудача. Върви, разбери мъжете! - мислила съм си. (Малко по-късно вече не мислех така.)

Злата орис продължи да ни преследва и подир възшествието на Алекси Комнин. Щом той доби известен - твърде трошив - мир откъм селджуците, пое с мършавата ни войска към Епир, където безнаказано шетаха нормани. Не бих рекла, че Константинопол очакваше благи новини от там, ~~живи~~ ^{изгубени}. ~~бяхме на~~ обръгнали! ^и Те и не закъсняха: Алекси бе претърпял поражение под стените на Драч, оттеглил се беше в Охрид заедно с огризки от своята войска. Нова той не би ~~могъл да~~ ^{раз} събра поради онай пустота, която зееше в държавното съкровище. Поданиците му - българи ^и, сърби, власи - напускаха по правило полесраженията, че понякога преминаваха ~~и~~ към норманина. Заседнал в Солун да зимува, младият василевс всуе ги призоваваше и заплашваше. Единствените, отзовали се на неговите ~~храбре~~ ^{отчаяни} послания, ~~бяхме~~ майка му и аз: моята преображената зестра и не чак толков обилните накити на Анна Даласина позволиха на Алекси да ~~заплети~~ ^{закупи} няколко хиляди селджушки наемници, те струваха най-евтино, но слабо залягаха ^{от} ~~за~~ ^а ~~ромейски~~ победи.

~~Аз~~ вече донякъде бях опозната своя съпруг, ~~та си знаех~~, че ^{тогава} ли губи времето си до пролетта, когато отново щеше да се впусне в поход; Алекси без друго действуваше, макар скрито. То наскоро стана и явно: оплел беше сговор с венецианците, плетеше сговор с Хенрих Четвърти, владетел на Свещената римска империя. Щом войските ни не ~~смърваха~~ да отърват ~~да~~ ^{успяваха} предполагах

нов

нашата земя от Роберт, ~~друг~~ някой трябаше да застраши ~~земята~~ му в Италия. Това се силеше да изработи Алекси, заседнал в Солун, ~~и~~ за ~~това~~ *което* му бяха нужни пари, куп ~~злато~~. При празна хазна.

Едва година след възцаряването си Алекси ~~прибра~~ златото от църкви и манастири - смела мярка, която би му струвала високо, ако ~~веднага~~ не ~~бъде~~ *удовлетворение* на нашите духовници, избавяйки ги от ~~опасния~~ *тим* враг - философа, поета Иоан Итала. (За него - по-нататък.) Василевсът набързо му скрои съд ~~неговото~~ и присъда, зачертай ~~името~~ *му* в списъка ~~на~~ *мъжете*, с които Константинопол ~~основателно~~ се гордееше: Итала бе обявен за еретик, учениците му или се ~~отрекоха~~ *същата* от него, или споделиха ~~участта~~ *му*. Тъй наш ~~дълг~~ *своя* ~~църква~~ се примири ~~съ~~ със загубата на част от златото си, понеже по-добрата част все пак ~~успе~~ *да* укрие, а Алекси Комнин заплати на Хенрих Четвърти, на Робертовите родници и ~~на~~ *басаки* ~~съюзниците~~ му достатъчно, за да разбутат италианските работи; Роберт бе принуден да се приbere от Илирия, *където* оставил обаче сина си, не по-малко прославения Боемунд, ~~които~~ *Без особени усилия* превзе Иоанина. Прочее - василевсът пак се озова в Охрид, там той се чувствува сигурен ~~по~~ *причини*, ~~кои~~ *засега* ~~покъ~~ *против* *ми*.

Уви, този път и Охрид не осигури отдих на своя нов зет, самодържеща: българите, които от първия ден ~~на~~ *власта* ~~ни~~ *над* *тях* не пожелаха да се примирят с ~~не~~ *го*, охотно приемаха Боемундовите разбойници - още през ранната зима ~~на 1082 година~~ норманинът влезе в Костур и Охрид, в Скопие, Девол, Мъглена и прочие. Алекси сякаш прилята до столицата, за да купи още седем хиляди селджушки наемници, и тутакси се върна заедно с тях в Тесалия, *където* ~~живеха~~ *нашествениците* *обсаждаха* *вече* Трикала. Чрез ~~хитрост~~ *мукавства* и разни потайни ходове (както научих от мъжа си отсетнё) той бе разстроил норманското бойно единство. Врагът вдигнал обсадата и се изтеглил на северозапад.

Така изглеждаше първата победа на Алекси Комнин подир твърде еднообразните му несполучки; от ~~ней~~ той държеше да направи голям въпрос, ~~които~~ *след* ~~правдаваше~~ пред синклита и клира ~~за~~ *насила* изветото манастирско злато. Оказваше се, че щом василевсът разполага ~~не~~ *с* пари ~~наистина~~, ами с ~~горели~~ *чебовото* *зад* *може* *е* много пари, *победите* на бойното поле ~~са~~ *напълно* *постижим* ~~зато~~ *там*.

Настръхнал *срещу* самозванецата *vasilevъ*, Константинопол завчас мъкна, а скоро му въздаде и сдържани похвали - що ли не прави една победа.

АЗ, АННА КОМНИНА

"Кълна се в моя Господ и в Божата майка: още от пелени върху мене се изсипаха ~~страдания~~^т, горести и безкрайни нещастия, както външни, така и съкровени. Премълчавам своите телесни недъзи - нека за тях разказват слуги^{му} от женските покои на двореца. Но, за да опиша бедите, които ме заляха преди да навърша осем години, за да изброя враговете, които ми роди човешката поквара, нужна е дарбата на Исократ, красноречието на Пиндар, стремителността на Полемон, Калиопата^{на} на Омир, лириката на Сафо или нещо още по-въздействуващо. Не е имало беди - ни дребни, ни едри, ни близки, ни далечни, - които веднага да не са се струпвали върху ми. Оттогава, та досега ме дави поток от нещастия; до днесно време, когато пиша ^{това} ~~редица~~ съчинение, бушува морето от бедствия и една след друга ме заливат вълните му..."

(Струва ми се, че образът е ~~хубав~~ издържан: поток, море, ~~вълни~~ - метафорите са все свързани с водата и унищожителното ѝ действие. Така би трябвало да бъде според "Поетика" ^{та на} от Аристотел.^{от} Закон, който ^{ако} никога не успя да спази. Вриений, лека му пръст!^у него метафорите ^{само} не се разминаваха, ами се^и ^{разминаваха} се, като ^{предизвиквайки} смехотворна грозота ^{като} текста.)

Нарочно подемам повествованието си с горния откъс от "Алексиада". Перефразирани на няколко места из произведението ми, ~~техниките~~ моите жалби са необходимият ключ към него: писала го е жена, злочеста ~~не~~ рождение^{та} до гроба, обрulена от съдбата, не познала нито щастие, ни поне дребна радост. Няясно - а всъщност ясно - защо, ~~най-важното~~ непризнато желае четеният от него автор да бъде окаяник. Кажете си честно: ^{му} били ви привлякан^{ете му} писател, за когото знаете, че бил богат, благополучен, преуспял? Не, забелязала съм ^{аз}. Авторът е длъжен да има житейска драма, а още по-хубаво - трагедия. С особена страсть го четат, ако се е отровил или ^{за} ^{е бил} паднал жертва на злодейство. На това последно условие да се прославя ^а не настоявам никак, защото - прости ми, Господи! - обичах ^{сладостно} ^{ее} ^{страстно} и още обичам живота.

Написка

Тази огромна, всеобхватна обич е моят първи спомен. По навик

смятаме спомена за възкресена картина, а не нещо без веществени черти, например чувство ^{има} състояние, склонност. А аз наистина си спомням обичта към всички и всичко, ~~което~~ бе напоила детството ми; тя сякаш извираше из мене и заливаше целия мой свят, ~~ако~~ Но-ната-
 тък близки и далечни съвременници, също и потомци изразяваха удив-
 лението си от разнородните ми дарби, ~~не~~ ^{но аз} виждах място за такова
 удивление - те, всички мои ~~дарби~~ таланти имаха ~~единичен корей~~
 радостта, че живея. ~~Хъм,~~ ^и както и най-грозничкото същество се раз-
 хубавява, ~~живлява,~~ става красноречиво, ~~изобретателно, отзивчиво,~~
 когато го навести голямата любов, че дано предизвика ~~тъб~~ взаимност,
 така и аз ~~разнъфтиях~~ в таланти ~~поради страстта да живея,~~

Колко просто, нали? Истините ной-често биват прости. Нездравият стремеж на ума ни да усложнява пътя към тях води до това, че ги скрива. После ни е мъчно, ~~че~~ ^{дете} били недостижими.

Понеже след упорно учение, размисъл ^и, упражнения аз ~~рвлах~~ ^{постичах} най-
 трудното за писателя - убедителност на текста, - останах в съзнанието на познавачите като автор с ^{вс} ~~неизказано~~ злочеста орис; моето име бива съпровождано от съчувствена въздишка: о, (или ах!) Анна Комнина, ъъъ... Ако само можеха да надникнат през някоя цепнатина във времето към ~~моя~~ ^{действителен} живот, биха се стопили от завист. Но нямаше пък да ме четат. Затуй се и скайвам ^{веч} начесто в онези петнайсет книги. Не дори толкова като автор, а най-вече като всяка жена, ~~бях~~ ^{съм} длъжна да изглеждам нещастна.

Широко! ^Дочти безусловно утвърдено е мнението, че жените се раждали ^{Хак че!} ~~жени.~~ ^{Ако} Виж ти! Посади ~~т~~ най-рядкото, най-екзотичното цвете в постна почва, забрави да го наториш, поливай го кога падналос, и ~~т~~ чакай да те изненада ^{то} ~~агла~~ багра и дъх! ~~Има да чакаш,~~ Да бъде отгледана жена е въпрос на ~~вещи~~ и тънка наука, ~~да бъдеш жена~~ - ~~и поприще и поминък.~~ Не искам да си представя свят, където всичко,

~~заключих~~ ~~Не бешко~~

~~Ето ти и наградата за нашата каторга - рокоч си: - Всички у нас има~~
~~при писаните в~~
~~еще извън обсега на старостта. Други и това~~ ~~не~~ ~~нямат, искам да ка~~
~~жа.~~

на Италика

Аз ~~и~~ поръчах, а той ми обеща да състави моето завещание. След ~~тъжкот~~ ~~акт, с изяснява въз-~~
~~като се съветва с правници~~ ~~и~~. За образец ~~завещание~~ ~~хбала за уважна част.~~

Когато го отпратих, не си и зададох въпроса: това ли тяло съм же-
~~лала до безпаметство, този ли мъж ме~~ ~~довед~~ ~~дотам, че изтървах пре-~~
~~стола над ромейте? Каква полза от въпроси, чито отговори знаем. Но~~
~~ви не си ги зададох по друга причина: вътрешно не~~ ~~общаме~~ ~~да си~~
~~припомним как сме се провалили по своя вина.~~

по старчески ~~и~~ ~~и~~

Напоследък ставам ~~излудничав~~ гнуслива: ~~след като~~ Италик си излезе
~~забърса~~ с мокра кърпа дръжката на ~~ватата~~, ръчките на стола, в кой-
то бе седял. Утешава ме ~~жена~~, че все още съзнавам, дето ставам сме-
шна. Утре може би ~~същите поетки~~ ~~ми,~~ ~~които~~ ~~уместни са постыките~~ ~~ми.~~ Во-
же, спести ми това! - ~~искам да му се помоля~~, но си зная, че и ~~ми~~ от
~~помощи~~ ~~това~~ полза няма.

Над гроба на мама днес цъфна първият трендафил, ~~първачервен~~, с
~~коричници~~ капчици роса като дребен бисер. ~~Приказък~~ бе изгревът на ранно лято,
непровдоподобно бистър над седефеноблялото море. ~~Много далеч~~ ~~из~~ ~~се наблюдавах до часиги~~ ~~пресънта~~
~~плуват острови.~~ Защо не обходих острови и крайбрежия, защо не...

Да, но бях пък царска дъщеря. И написах произведение. ~~по изгрев~~

~~Графине~~ ~~Не е ли~~ ~~нелепо~~ ~~но~~ историята ~~комин~~ ~~кога съм се родила~~ ~~на втори~~
~~декември хиляда~~ ~~и~~ ~~осемдесет и трета~~ ~~родина~~ ~~ми~~ ~~изгрев~~ ~~Българинъц~~. ~~(Със~~
~~звезда на чело, както е известно)~~ Но й е неизвестна ~~на~~ ~~годината~~
~~на смъртта ми.~~ ~~Моята смърт~~ си остана лично моя работа. ~~Никой не~~
~~знае кога влизах във вечността аз, Анна Комнина.~~ ~~Прогее като~~ ~~попска~~ ~~нека си мисли, че юли опред~~ ~~вас.~~
1990-1991